

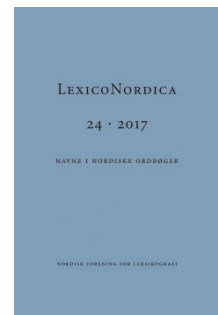
LexicoNordica

Forfatter: Erik M. Petzell [*Svenska Akademiens ordbok* på nätet]

Anmeldt værk: Nätutgåva av Svenska Akademiens ordbok (<saob.se>). Testad och recenserad i mars 2017.

Kilde: LexicoNordica 24, 2017, s. 267-276

URL: <https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© 2017 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Svenska Akademiens ordbok på nätet

Erik M. Petzell

Nätutgåva av Svenska Akademiens ordbok (<saob.se>). Testad och recenserad i mars 2017.

1. Inledning

Det har snart gått 120 år sedan arbetet med *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB) började. Ordbokens syfte är att beskriva det svenska språkets ordförråd sedan reformationen. Sådant tar tid, men inom en överskådlig framtid kommer man att ha klarat av hela alfabetet; i skrivande stund har redaktörerna hunnit en bit in på bokstaven *v*. Till en början, och under större delen av 1900-talet, fanns det förstås inga andra format än den tryckta ordboken. Idag är det å andra sidan till de digitala och nätbaserade ordböckerna som de flesta vänder sig med sina lexikala spörsmål. Och så har det varit ett tag.

Att den digitala versionen av SAOB, nämligen saob.se, lanserades så sent som förra året (2016) beror emellertid inte alls på att SAOB är digitalt senfärdig. Tvärtom har ordboken funnits elektroniskt tillgänglig längre än mycket annat. Redan under det tidiga 1980-talet inleddes arbetet med att göra SAOB maskinläsbar (som det kallades) vid dåvarande Språkdata (vid Göteborgs universitet). 1983 tog man de första stegen mot att omvandla de tryckta sidorna i ordboken till en digital produkt. Digitaliseringsprojektet gick under beteckningen OSA (Om Svar Anhålles) och mynnade så småningom, i maj 1997, ut i en nätbaserad version av SAOB. Ordboken firar således 20 år på nätet i år (2017).¹

1 Uppgifterna om OSA:s historia är hämtade från den egna hemsidan.

Det jag skall recensera här är den senaste versionen av SAOB på nätet: saob.se. Min egen bakgrund har stor betydelse för inriktningen på och utfallet av granskningen: jag är språkhistoriker och dialektolog och använder SAOB nästan dagligen. Jag kommer ibland att försöka bedöma hur resursen saob.se kan användas av andra målgrupper (t.ex. den intresserade allmänheten). Men det är ofrånkomligt att det är fackanvändarens perspektiv som i det följande blir det mest framträdande.

En recension av saob.se måste, som jag ser det, ta sin utgångspunkt i OSA-projektets digitala version av SAOB (jag kallar denna resurs för OSA, kort och gott). OSA har alltså funnits på nätet sedan slutet av 1990-talet; den är alltså sökbar (även om det är rätt besvärligt att nå fram till den), men inget nytt har lagts till sedan 2015. Det är nu saob.se, inte längre OSA, som på nätet representerar SAOB. Recensionen av saob.se liknar således en kritisk granskning av en ny omarbetad upplaga av en fysisk bok, som – om den skall bedömas rättvist – måste ställas mot sin förlaga.

2. Från OSA till saob.se

Rent tekniskt är saob.se och OSA två helt fristående produkter. De går tillbaka på samma förlaga (den tryckta SAOB), men de metoder som användes för att skapa OSA på 1980- och 1990-talen kan i precision förstås inte mäta sig med dagens digitaliseringsteknik, som ligger bakom saob.se (se vidare Bäckerud 2014). Att de två resurserna skiljer sig kraftigt åt i hur nära de speglar sin förlaga är då föga förvånande: i min granskning av saob.se har jag inte stött på några uppenbara felaktigheter; i OSA är det däremot mer regel än undantag att en artikel rymmer typografiska fel (mer om det strax nedan).

I själva utformningen av nätsidan skiljer sig saob.se rätt markant från sin föregångare OSA. Om vi bortser från det rent es-

tetiska (läsaren kan här själv bilda sig en uppfattning genom att granska figurerna 1 och 2 nedan), är det tydligt att saob.se i högre grad än OSA vänder sig till den (mer eller mindre) bildade allmänheten. Centralt blir då att exempelvis upplysa om att Svenska Akademiens ordlista, den resurs de flesta känner till, är något annat än SAOB, som är en historisk ordbok. Kopplingen mellan nätresursen och det mångåriga ordbokshantverk i Svenska Akademiens regi som ligger bakom allting accentueras också, inte minst grafiskt; saob.se fungerar på så vis både som en ordboksportal och som en kanal för lexikografisk folkbildning.

Att använda saob.se är enkelt, och själva sökfunktionen är sympatisk: redan när man börjar skriva in en sträng i sökfältet får man upp en lista på alla ord som börjar så. Det rör sig alltså om trunckerad sökning i automatisk tappning. När man väl nått fram till önskad artikel, är såväl dess inre struktur som dess position i den större helheten lätta att genomskåda för användaren. Inom varje artikel är ordformsuppräknings och etymologisk utredning tydligt avgränsade från huvudtexten genom att de två förra utgör separata, expanderbara textrutor. Det finns ytterligare tre flikindelade struktureringsfunktioner: **lista**, **former** och **moment**, som, en i taget, kan plockas fram på skärmen till höger om den aktuella artikeltexten. **Lista** visar sökordets alfabetiska plats i ordboken, **former** framställer ingångar där ordet ingår som förled (eller, om uppslagsordet självt är flermorfemiskt, andra uppslagsformer med samma förled), medan **moment**, slutligen, låter användaren hoppa mellan olika betydelser och delbetydelser inom artikeln. I figur 1 visas en skärmdump av uppslagsordet *gris* (sbst.).

OSA

Sökning på uppslagsord

Sökthjälp | Allmän information

[Sjå upp](#) [Återställ](#)

Stavning:
 Modern eller ursprunglig

Uppslagsord:
 gris

Träffar per sida:
 25

Sökning på uppslagsord
Sökning på etymologi
Sökning på fackområde
Bibliografisk sökning
Avancerad sökning
Fritextsökning

Stavning i SAOB
Förkortningar i SAOB
Statistik över SAOB
Kontakt

Obs! En korrigerad och uppdaterad version finns på saob.se

© Svenska Akademin. SAOB spalt: G942; tryckår: 1929
(Text i rött är tillägg till den ursprungliga tryckta texten. T.ex. moderniserade stavningsformer av uppslagsorden.)

GRIS *gríʃs*, om djur m. l. r., om person m. ||lig., om sak r. l. m. ;
best. -en, pl. -ar (PALMCRON *SundhSp.* 83 (1642) osv.) ((†) **griser** (**grijser**, **grijsser**) *GR* 23: 18 (1552), **GRANLUND** *Ordspr.* 920 (c. 1880; *Smål., dial.*); **grisser** *TbLdösa* 67 (1587)). (**grí(j)s(z)** *GR* 5: 24 (1528) osv. **gis** **CARLEN** *Köpm.* 1: 71 1860; se 3 a). - *Anm.* Ss. lockrop till svin förekommer allm. **giss** **gisʹ**, **gyss** **gysʹ**
[fsv. *gris* (pl. *grise*); jfr dan. o. nor. *gris*, isl. *griss* (pl. *grísr*), äv. galt, ävensom det från nord. spr. lånade eng. *grice*. Ordet anses av **TORP** m. fl. ss. en substantivering av en motsvarighet till fsv. *grá*, fht. *gris*, grá (varav t. *greis*, gubbe; jfr **GEEDLIN**, **GRISSET**); jfr sydt. dial. *gris*, m., om olika djur med grå färg, häst, get osv., ävensom gr. γρίφις, svin, gris (av ett leu. *g[comb_0311]hori[comb_032F]o-s*), vilket likaledes tolkats som: den grå]

1) unge av svin, späddgris; ungt, icke fullvuxet svin, ungsvin; i icke fackligt spr. ofta, i vissa trakter regelbundet, liktydigt med: svin (oberoende av ålder o. storlek). *Suggan har fått grisar*. *En kull grisar*. *JonkTb.* 130 (1535). Om natten hördes samma grått... på sistona såsom een spiders gríʃs ríst. *HjB* 20: 128 (c. 1565). (*I april skall man*) Låggia på Gríʃser. *BRAHE* *Cec.* 106 (1581). Tree små åhrs gamble gríʃsser. *BSödkultH* 12: 76 (1597). Grisar kallas de som ännu ej hint til half års ålder: Unq-svin beta de sedan til dess de fylt året.

Figur 2: Uppslagsordet *gris* (sbst.) i OSA, något beskuret.

givande språk, fackområde, bruklighet och tid för första belägg. Det går att kombinera sökningar, men i praktiken är det ofta knepigt att få till den avgränsning man önskar. Därtill framstår själva urvalet av sökkriterier som besynnerligt: varför är det t.ex. möjligt att avgränsa sin sökning utifrån 19 olika (och sinsemellan rätt disparata) bruklighetsangivelser (”vardagligt”, ”om äldre förhållanden”, ”i Finland”, ”nytt ord” etc.), men inte att göra urval baserade på ordklass eller böjningsegenskaper? Förmodligen är begränsningen av urvalskriterierna på OSA kopplad till vad som faktiskt lät sig göras när resursen en gång konstruerades.

Idag är de tekniska förutsättningarna att indexera och annotera innehållet i SAOB förstås mycket bättre än under OSA-tiden (se härom Bäckerud 2014). Jag hade därför hoppats på en både mer genomtänkt och mer träffsäker kombinationssökning när nu SAOB har återlanserats på nätet. Tyvärr kommer de förhoppningarna på skam: saob.se tillåter enkel sökning på uppslagsord samt fritextsökningar (den senare funktionen finns också på OSA), men ingenting annat. Möjligen blir det annorlunda i framtiden. På hemsidan läser vi nämligen: ”Den nya versionen av SAOB kom-

mer inledningsvis inte att ha samma sökmöjligheter som den tidigare versionen, men i gengäld är all text teckenrätt och möjlig att citera direkt från nätet.” När sökmöjligheterna kan komma att utökas framgår inte. Det är å andra sidan tydligt att det teckenrätta är högt värderat; man verkar rentav tycka att det teckenrätta resultatet i sig är en sådan triumf att det liksom kompenserar för den begränsade sökfunktionen. Till det återkommer vi strax.

Dessförinnan vill jag påpeka att varken källhänvisningar eller hänvisningar till andra uppslagsord inom en artikel utgör klickbara länkar inom de enskilda artiklarna på saob.se. I princip finns det faktiskt sådan länkning i OSA-artiklarna, även om den i praktiken fungerar dåligt, särskilt för hänvisningsord. Om den systematiska bristen på interaktiva hänvisningar står det ingenting på den nya hemsidan. Det går visserligen att söka i en separat databas som bland annat rymmer utläsningar av källförkortningar. Men varför denna information inte länkas direkt till platsen där förkortningen uppträder i artiklarna är märkligt. Istället förväntas man alltså läsa ordboksartiklarna för sig, och när man undrar över en källa, då skall man slå upp den i förkortningslistan, som man då får ha i en separat flik i sin webbläsare. Man tvingas med andra ord genomföra en analog praktik i digital miljö.

3. Varför en digital ordbok?

Ju mer jag använder saob.se, desto klarare blir min känsla av att jag verkligen använder SAOB, fast på nätet. Det är förstås en styrka att trycksaken SAOB på så sätt finns tillgänglig för alla, inte bara för dem som har tillgång till de fysiska volymerna. Men varför, frågar jag mig, är det dessa verklighetens bokband som är själva utgångspunkten? Varför är det inte istället den digitala sökportalen och dess användbarhet som är det primära och SAOB som är

källmaterialet? Att ordboken betraktas som en i första hand analog resurs, fast i digital kostym, är tydligt i egentligen alla avseenden. De ovan nämnda funktionerna som användaren får upp bredvid ordbokstexten, nämligen **lista**, **former**, och inte minst **moment**, representerar ju just den strukturering av ordboken som den analoga världen en gång bestämt: uppslagsordet inordnar sig i ett alfabetiskt ordnat flöde (**lista**) där ordled separeras på ett visst sätt (**former**) och där olika underbetydelser sorteras enligt ett intrikat system av siffror och latinska och grekiska bokstäver (**moment**); noggrant anges också i vilket band och i vilken spalt de uppgifter man tar del av på skärmen finns i verkligheten, så att säga, dvs. i pappersversionen. Och de sökningar som nätanvändaren kan göra är, strängt taget, digitala versioner av vad man kan göra analogt: leta efter ett uppslagsord genom att tillämpa den alfabetiska principen (SÖK), eller leta igenom alla artiklar som finns (FRITEXT-SÖK). Båda dessa sökmetoder, särskilt den senare, är förstås smidigare och snabbare i digital tappning. Men det rör sig trots allt om en gradskillnad mellan det analoga och det digitala, ej en artskillnad.

Jag frågar mig för vems skull konstruktörerna av saob.se har strävat efter att göra den till en så perfekt avbildning av SAOB som möjligt. Kanske rör det sig om ett slags dåligt samvete för OSA-tidens många inläsningsfel: den här gången skall det minsann bli rätt! Men tyvärr har, tror jag, jakten på det teckenrätta fördunklat vad den egentliga poängen med digitalt ordboksarbete är. Initiativtagarna till OSA-projektet var inte sena med att påpeka att det primära syftet med digitaliseringen av SAOB var att forskare (och SAOB-redaktörer) skulle kunna söka i materialet på ett sätt som inte går att göra analogt (se Cederholm 1996). Med saob.se får man nästan intrycket av att det är viktigare att det är rätt än att det är användbart (jfr citatet ovan).

Att således sträva efter perfekta avbildningar av analoga förlagor i den digitala världen förekommer i många sammanhang i vår

samtid. Vi kan exempelvis begrunda följande (vagt verklighetsbaserade) frukostbordssituation hemma hos en barnfamilj under det sena 2010-talet: familjens 7-åring läser dagens tidning på surfplattan, närmare bestämt en artikel om den kommande melodifestivalen. Naturligtvis vill hen lyssna på tävlingsbidragen i anslutning till läsningen. Den digitala tidning hen läser är emellertid en digital version av papperstidningen, och som sådan är den både icke-dynamisk och icke-interaktiv. 7-åringen blir frustrerad. Föräldern visar då att det visst går att klicka, bara man växlar från e-tidning till klickbar html-version. Men, utbrister 7-åringen, varför är den inte sådan från början? På detta finns inget annat svar än: jo, det är för att den analoga generationen vill känna igen sig, och ännu är den så tongivande att det digitala landskapet ser ut så här. I detta fall bidrar det digitala formatet knappast på något väsentligt sätt till användbarheten, utan fungerar som ställföreträdare för det analoga originalet.

4. Slutord

För den som vill slå upp något i SAOB är saob.se en utmärkt resurs. Vill man ha en portal med digitala vägar in i den skatt som SAOB utgör, då får man vänta ett tag till. Jag hoppas att utvidgningen av sökfunktionen på saob.se ges hög prioritet framöver. Och jag tycker att man skall sikta högt: det övergripande målet med det fortsatta utvecklingsarbetet borde vara, inte bara att kunna bjuda på en lång rad sök- och länkningsmöjligheter, utan också att faktiskt bli bättre än SAOB. Redan idag blir man hänvisad till en särskilt anpassad nätversion av *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO) för sådana uppslagsord som inte finns i SAOB.²

2 SO finns annars inte som fritt tillgänglig nätresurs utan bara som betalapp (mars 2017).

Att ord saknas här har olika förklaringar: för det första har redaktionen helt enkelt inte hunnit till slutet av alfabetet än, och för det andra har världen (och därmed ordförrådet) förändrats på det dryga sekel som ordboksarbetet varit igång; båda omständigheterna skapar förklarliga luckor i ordboken. Hänvisningen till SO är sympatisk men också symptomatisk. Det vore ju faktiskt möjligt att på saob.se börja uppdatera innehållet i ordboksartiklarna där det behövs. Nätupplagan av ordboken skulle då förstås inte längre vara den exakta avbild av SAOB som man tydligen eftersträvar utan istället någonting mycket bättre: ett dynamiskt digitalt hjälpmedel som förbättras kontinuerligt (ungefär som nätversionen av *Oxford English Dictionary*, OED). På sätt och vis vore det kanske paradoxalt att, lagom till att SAOB verkligen blir färdig, omstöpa saob.se till en produkt som aldrig kan bli komplett. Men det vore att på allvar göra ordboken till en resurs också för framtiden.

Litteratur

- Bäckerud, Erik (2014): Nydigitalisering av SAOB. I: Ruth Vatvedt Fjeld & Marit Hovdenak (red.): *Nordiske Studier i Leksikografi 12. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden Oslo 13.–16. august 2013*. Oslo: Novus, 95–105. <<http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/article/view/20992/18508> > (maj 2017).
- Cederholm, Yvonne (1996): A Historical Lexical Database of Swedish. The O.S.A Project. I: Martin Gellerstam, Jerker Järberg, Sven-Göran Malmgren, Kerstin Norén, Lena Rogström & Catalina Røjder Papmehl (red.): *EURALEX '96 Proceedings. Papers submitted to the Seventh EURALEX International Congress on Lexicography in Göteborg, Sweden*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, 65–72. <<http://www2.saob.se/osa/euralex.pdf>> (maj 2017).

OED = *Oxford English Dictionary online*. <www.oed.com> (mars 2017).

OSA = ”Om svar anhålles”, den första versionen av *Svenska Akademiens ordbok* på nätet, lanserad 1997. <www2.saob.se/osal/index.phtml> (mars 2017).

saob.se = Nätutgåva av *Svenska Akademiens ordbok*. <saob.se> (mars 2017).

SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009). Stockholm: Norstedts (i distribution).

Erik M. Petzell
akademiforskare, docent
Institutet för språk och folkminnen
Dialekt-, namn- och folkminnesarkivet i Göteborg
Vallgatan 22
SE-411 16 Göteborg
erik.petzell@sprakochfolkminnen.se